

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده شهرسازی و معماری

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته معماری

عنوان:

طراحی معماری بنای مرکز هنرهای نمایشی شهر تهران

استاد راهنما:

دکتر نادیه ایمانی

نگارش و تمقیق:

مصطفی آذری

بهمن ماه سال ۱۳۸۹

تعهد نامه

اینجانب **مصطفی آذری** اعلام می دارم که تمام فصل‌های این پایان نامه و اجزاء مربوط به آن برای اولین بار (توسط اینجانب) انجام شده است. برداشت از نوشته‌ها، کتب، پایان‌نامه‌ها، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی یا حقوقی (فارسی و غیرفارسی) با ذکر مآخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است.

بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق اثبات شود مسوئلیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

تاریخ

امضاء

چکیده

طراحی مرکز هنرهای نمایشی فارق از کمبودها و مشکلات مراکز هنرهای نمایشی کنونی، با تأکید بر ایجاد فضای شهری عمومی در جهت شکل‌گیری و خلق خاطره‌های جمعی، ایجاد فضایی برای به‌صحنه آمدن نمایش‌های زندگی روزانه و تقویت دموکراسی در جامعه؛ مسأله اصلی پروژه حاضر است.

طرح‌سوالاتی چون "ویژگی‌های مراکز هنرهای نمایشی مطلوب به‌عنوان فضای عمومی چیست؟"، "چه چیزی باعث می‌شود که یک مکان به‌عنوان فضایی عمومی تلقی شود و مورد استفاده و استقبال عموم شهروندان قرار گیرد؟" و "برای حل مشکل فقدان یا کمبود عرصه‌های شهری در شهر تهران چه راه‌حلی وجود دارد؟" روند پیشبرد طرح را مشخص کرد چنانچه ابتدا به بررسی مکان و فضا در طراحی معماری با هدف باز کردن مفاهیمی چون فضا، مکان، فضای شهری، فضاهای عمومی شهری، حس مکان در فضاهای شهری و رابطه آن با معماری و نیز بررسی بحران امروزی در فضاهای شهری تهران است پرداخته شده است. سپس به بررسی هنرهای نمایشی، شاخه‌ها و تاریخچه آن همچنین نقش هنرهای نمایشی در جامعه و گسترش دموکراسی شهری پرداخته شده است. در ادامه با بررسی استانداردها و نیازها در طراحی مراکز هنرهای نمایشی، بررسی نمونه‌های موجود در ایران و نمونه‌های موفق جهانی، راهکارهایی جهت طراحی مجموعه هنرهای نمایشی مطلوب صورت گرفته و نهایتاً طرح معماری این مرکز در سایت پیشنهادی ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌های تحقیق:

هنرهای نمایشی، مرکز هنرهای نمایشی، تئاتر، نمایش، فضا، مکان، طراحی شهری، فضای فیزیکی و اجتماعی، فضای ذهنی و عینی، عرصه عمومی، فعالیت در فضای شهری، تعاملات اجتماعی، تالار، صحنه نمایش، تکیه دولت، تالار وحدت، تئاتر شهر

فهرست مطالب

چکیده

فهرست مطالب

فهرست جداول

فهرست شکل‌ها

مقدمه

طرح تحقیق

شرح موضوع

ضرورت

محدوده رساله

فرضیه و سوالات کلیدی

روش تحقیق

ساختار رساله

فصل اول - مکان و فضا در طراحی معماری

۱-۱- مکان

۱-۱-۱- تعریف مکان و واژه‌های مرتبط

۱-۱-۲- خصوصیات مکان

۱-۱-۳- حس مکان

۱-۳-۱-۱- تعریف

۱-۳-۲-۱- حس مکان از دیدگاه علوم مختلف

۱-۳-۳-۱- سطوح حس مکان در بافت‌های شهری

۱-۳-۴-۱- طراحی شهری و حس مکان

۱-۴-۱-۱- پدیدارشناسی مکان

۲-۱- فضا

۱-۲-۱- مفهوم فضا

۲-۲-۱- تعاریف وابسته

۱-۲-۲-۱- فضای فیزیکی و اجتماعی

۲-۲-۲-۱- فضای ذهنی و عینی

۳-۲-۱- فضا در اندیشه معماران

۴-۲-۱- فضای شهری

۱-۴-۲-۱- انواع فضاهای شهری

- ۱-۲-۴-۲- فضاهای باز شهری
- ۱-۲-۴-۳- دلایل تحول در فضاهای شهری
- ۱-۲-۴-۴- فعالیت در فضاهای شهری
- ۱-۲-۴-۵- فضای شهری از دیدگاه معماران

۳-۱- حس مکان در فضاهای عمومی شهر ۱-۳-۱- بحران فضاهای عمومی شهر و فضای عمومی مطلوب (در تهران)

فصل دوم - هنرهای نمایشی

- ۱-۲- تعریف هنرهای نمایشی
 - ۲-۲- تقسیم بندی هنرهای نمایشی
 - ۲-۲-۱- رقص
 - ۲-۲-۱-۱- باله
 - ۲-۲-۲- موسیقی
 - ۲-۲-۲-۳- اپرا
 - ۲-۲-۲-۴- تئاتر
 - ۲-۲-۲-۱- لال بازی (پانتومیم)
 - ۲-۲-۲-۲- نمایش عروسکی (خیمه شب بازی)
 - ۲-۲-۲-۳- کابوکی
 - ۲-۲-۲-۴- نقالی و شاهنامه خوانی
 - ۲-۲-۲-۵- تخت حوضی
 - ۲-۲-۲-۶- تعزیه
 - ۲-۲-۲-۵- سینما
 - ۲-۲-۲-۶- شعبده بازی (چشم بندی، تردستی)
 - ۲-۳- تاریخچه تئاتر در ایران
 - ۲-۴- تاریخچه تئاتر جهان
-

فصل سوم - نقش هنرهای نمایشی در جامعه

- ۱-۳- استفاده از فضای بین شخصی برای معاشرت با دیگران
- ۲-۳- روابط غریبه ها
- ۳-۳- از خوشتن باطن تا نقاب ظاهر
- ۴-۳- ایفای نقش در تعاملات رو در رو اجتماعی
- ۵-۳- از صحنه نمایش تا شهر
- ۶-۳- مدل نمایشگرایانه در عرصه عمومی
- ۷-۳- نتیجه گیری

فصل چهارم- مرکز هنرهای نمایشی

۱-۴- عوامل موثر در طراحی مرکز هنرهای نمایشی

۱-۱-۴- اجرا و تماشاگر

۱-۱-۴-۱- صحنه و تالار

- تئاتر های یونان و روم باستان قبل از مسیحیت

- نمایش در قرون وسطی

- رنسانس و هنرهای نمایشی

- پس از رنسانس و آغاز دوران جدید (تشکیل کشورهای مشترک المنافع)

- انقلاب صنعتی و عصر جدید در اروپا و آمریکا

۱-۱-۴-۲- صوت

- طراحی تالارها

۱-۲-۴- جزئیات طراحی و اجزاء موثر در ترکیب فضاها

۱-۲-۴-۱- سالن نمایش و صحنه

- ترکیب سالن و صحنه

- وضعیت استقرار تماشاگر

- زوایای دید مناسب

- بالکن یا ایوان

- سالن اصلی

- درب های ورود و خروج

- محفظه یا گود ارکستر

- صحنه

- برج بالای صحنه

- قاب صحنه

- پرده ایمنی

- تغییرات دکور و تجهیزات صحنه

- اتاق کنترل

- اتاق پروژکسیون

۱-۲-۴-۲- پشت صحنه

- اتاق های رختکن

۲-۴- بررسی چند نمونه مرکز هنرهای نمایشی

۱-۲-۴- مرکز هنرهای نمایشی در ایران

- تکیه دولت

- تالار وحدت

- تئاتر شهر

۱-۲-۴- مرکز هنرهای نمایشی در جهان

- تئاتر و مرکز هنرهای دی کونستلینی در آلمر

- خانه اپرای وکسفورد

- تئاتر گوتاری در مینیا پولیس
- مرکز هنرهای نمایشی کیمل در فیلاذلفیا

فصل پنجم- طراحی مرکز هنرهای نمایشی تهران

۱-۵- معرفی سایت

۱-۱-۵- منطقه ۶ تهران

۲-۱-۵- خیابان ولی عصر

۳-۱-۵- پارک ساعی

۲-۵- مکان یابی پروژه

۳-۵- علل انتخاب سایت

۴-۵- معرفی پروژه

۱-۴-۵- ایده های اولیه طرح

۲-۴-۵- نقشه ها و مدارک

۲-۴-۶- نتیجه گیری

منابع و ماخذ

جدول شماره ۱: انواع فضاهای شهری و تعریف.....	۱۱
جدول شماره ۲: تعریف و مولفه های فضاهای شهری.....	۱۲
جدول شماره ۳: تبیین و تعیین انتظارات از فضاهای شهری.....	۱۲
جدول شماره ۴: تحقیقات و تجارب جهانی درباره فضاهای عمومی شهری.....	۱۸
جدول شماره ۵: عوامل اساسی در کیفیت فضاهای شهری از دید شهروندی.....	۱۹
جدول شماره ۶: شاخصهای ارزیابی فضاهای عمومی از دید شهروندی.....	۲۰
جدول شماره ۷: رابطه بین حداکثر حجم و سرچشمه صدا.....	۹۱
جدول شماره ۸: فاصله صدلی ها از راهرو.....	۹۶
جدول شماره ۹: تعداد و عرض خروجی برحسب تعداد تماشاگران.....	۹۸
نمودار شماره ۱: نغمات خاص در یک تالار با دیوارهای متوازی.....	۹۱
نمودار شماره ۲: حوزه صدق ابعاد تعیین شده در نمودار قبل.....	۹۱
ترسیم شماره ۱: فرم های اصلی تالارها و سطح قابل استفاده در آنها.....	۹۲
ترسیم شماره ۲: قانون بازتاب هندسی.....	۹۳
ترسیم شماره ۳: اختلاف راه بین صوت مستقیم و بازتاب.....	۹۳
ترسیم شماره ۴: تأثیر فرم های مختلف طراحی تالار در انتقال صدا.....	۹۴
ترسیم شماره ۵: استاندارد صدلی سالن نمایش.....	۹۴
ترسیم شماره ۶: زاویه دید مناسب در سالن نمایش.....	۹۷
نقشه شماره ۱: نمونه هایی از طراحی سالن های نمایش.....	۱۰۰
نقشه شماره ۲: پلان مرکز هنرهای دی کونستیلینی.....	۱۱۵
نقشه شماره ۳: مقاطع مرکز هنرهای دی کونستیلینی.....	۱۱۷
نقشه شماره ۴: پلان طبقات و مقطع خانه اپرای وکسفورد.....	۱۱۸
نقشه شماره ۵: منطقه ۶ در نقشه محدوده مناطق شهرداری.....	۱۲۳
نقشه شماره ۶: گذر بخشی از خیابان ولی عصر از منطقه ۶ تهران.....	۱۲۴
نقشه شماره ۷: جایگذاری خیابان ولی عصر در نقشه تهران.....	۱۲۵
نقشه شماره ۸: جایگذاری محدوده پارک ساعی در کنار خیابان ولی عصر.....	۱۲۶
نقشه شماره ۹: جایگذاری محدوده پروژه در کنار پارک ساعی.....	۱۲۷

فهرست شکل‌ها

- شکل شماره ۱: ساختمان تئاترو آلا اسکالا در شهر میلان ایتالیا..... ۲۷
- شکل شماره ۲: صحنه‌ای از نمایش پانتومیم ژان و بریژیت سویران..... ۳۰
- شکل شماره ۳: خیمه‌شب‌بازی سنتی بریتانیایی به نام **پانچ و جودی**..... ۳۱
- شکل شماره ۴: قره گوز..... ۳۱
- شکل شماره ۵: خیمه شب بازی..... ۳۲
- شکل شماره ۶: نحوه گریم در نمایش کابوکی..... ۳۳
- شکل شماره ۷: صحنه ای از نمایش کابوکی..... ۳۵
- شکل شماره ۸: صحنه ای از نقالی..... ۳۷
- شکل شماره ۹: سعدی افشار ؛ سپاه باز بنام ایرانی..... ۳۸
- شکل شماره ۱۰: برگزاری تعزیه در فضای باز و تکیه‌ها..... ۴۰
- شکل شماره ۱۱: برادران لومیر..... ۴۱
- شکل شماره ۱۲: محل استقرار تماشاگران در تئاتر یونان باستان..... ۷۹
- شکل شماره ۱۳: پلان و تصویر تئاتر پمپی ، سال ۵۵ پیش از میلاد..... ۸۰
- شکل شماره ۱۴: المپیکو ویچنزا، ایتالیا ۱۵۸۰..... ۸۲
- شکل شماره ۱۵: تئاتر فارنز در پارما ایتالیا ۱۶۱۸..... ۸۴
- شکل شماره ۱۶: رویال تئاتر سال ۱۷۹۴..... ۸۷
- شکل شماره ۱۷: اپرای اسکالا میلان با لژهای خصوصی..... ۸۸
- شکل شماره ۱۸: نمایش در حلقه تماشاگران ، تئاتر هوستون..... ۸۹
- شکل شماره ۱۹: نمای بیرونی و داخلی تکیه دولت در کنار عمارت بادگیر..... ۱۰۷
- شکل شماره ۲۰: تکیه دولت ، کاخ گلستان..... ۱۰۸
- شکل شماره ۲۱: تالار وحدت..... ۱۰۹
- شکل شماره ۲۲: اپرا هال وین..... ۱۰۹
- شکل شماره ۲۳: نمای داخلی تالار وحدت..... ۱۱۰
- شکل شماره ۲۴: نمای داخلی اپرا هال وین..... ۱۱۰
- شکل شماره ۲۵: تئاتر شهر..... ۱۱۱

- شکل شماره ۲۶: سالن اصلی تئاتر شهر..... ۱۱۲
- شکل شماره ۲۷: سالن قشقایی..... ۱۱۲
- شکل شماره ۲۸: سالن چهارسو..... ۱۱۲
- شکل شماره ۲۹: ماکت مرکز هنرهای دی کونتسلینی..... ۱۱۴
- شکل شماره ۳۰: نمای داخلی و بیرون مرکز هنرهای دی کونتسلینی..... ۱۱۶
- شکل شماره ۳۱: ماکت خانه اپرای وکسفورد..... ۱۱۷
- شکل شماره ۳۲: سالن اپرای وکسفورد..... ۱۱۸
- شکل شماره ۳۳: سالن اپرای وکسفورد..... ۱۱۹
- شکل شماره ۳۴: تئاتر گوتاری..... ۱۲۰
- شکل شماره ۳۵: سالن اصلی و دیاگرام فضاهای آن در تئاتر گوتاری..... ۱۲۰
- شکل شماره ۳۶: مرکز هنرهای نمایشی کیمل..... ۱۲۲
- شکل شماره ۳۷: محدوده پارک ساعی در عکس هوایی..... ۱۲۶
- شکل شماره ۳۸: تصویر ماهواره ای گویا شده تهران..... ۱۲۸
- شکل شماره ۳۹: ایده های اولیه طرح (آلترناتیو یک)..... ۱۲۹
- شکل شماره ۴۰: ایده های اولیه طرح (آلترناتیو دو)..... ۱۳۰
- شکل شماره ۴۱: ایده های اولیه طرح (آلترناتیو سه)..... ۱۳۱
- شکل شماره ۴۲: ایده های اولیه طرح (آلترناتیو سه)..... ۱۳۱
- شکل شماره ۴۳: دید هوایی از مجموعه..... ۱۳۲
- شکل شماره ۴۴: دید عمومی به مجموعه..... ۱۳۲
- شکل شماره ۴۵: پلان طبقه زیرزمین..... ۱۳۳
- شکل شماره ۴۶: پلان طبقه همکف..... ۱۳۴
- شکل شماره ۴۷: پلان طبقه اول..... ۱۳۵
- شکل شماره ۴۸: پلان طبقه دوم..... ۱۳۶
- شکل شماره ۴۹: دیاگرام های عملکردی مجموعه..... ۱۳۷
- شکل شماره ۵۰: دید عمومی به مجموعه..... ۱۳۷
- شکل شماره ۵۱: سایت پلان..... ۱۳۸

مقدمه

شهر به عنوان یکی از دستاوردهای مدرن جامعه بشری سکونتی گسترده را شامل می‌گردد و معمولاً تجمعی از مردم و فرهنگهای متفاوت را تداعی میکند. اما مهمترین نکته در مفهوم شهر کنش موجود میان سبک زندگی و محیط زندگی است. در اینجا تعریف محیط زندگی به عنوان یک محصول انسانی نیز ضروری به نظر می‌رسد. محیط زندگی که یک مفهوم بیشتر مکانی است، مجموعه‌ای از عوامل و آیتمهای گوناگون فیزیکی را شامل می‌شود که به صورت یک محیط بوم - زیستی (Ecological) عمل می‌کند. اما به قول مامفورد، شهر توجه به عمده‌ترین نگرانیهای انسان در قلب فعالیتهای اوست، یعنی وحدت بخشی به اجزای پراکنده‌ی شخصیت انسانی و یا به عبارتی دیگر بازگرداندن انسانی که به طور مصنوعی مثله شده است.

با توجه به این تعریف می‌توان به وجه تمایز میان محیط فیزیکی و شهر پی برد و از آنچه که فرانسیس تیبالدز، در زندگی یک شهر کاربریها و فعالیتهای آنها را از ساختمانها مهمتر دانسته، پا را فراتر نهاده و شهر را وحدتی میان مفاهیم و رفتارها دانست.

همانطور که گفته شد، شهر مجموعه‌ای از رفتارها و فضا مجموعه‌ای از رابطه‌هاست. فضای شهری در مفهومی عام، ارتباط متقابل میان روابط و رفتارهاست. یعنی ضمن آنکه محل همجواری هویت‌های فردی است، در یک زندگی شهری خود به مثابه مهمترین عامل احراز هویت بوده و بر رفتارها و روابط انسانی تاثیر می‌گذارد. علاوه بر این فضای شهری به عنوان یک فضای عمومی محل ظهور و حیات بخشی اندیشه‌ها و خواستههای فردی و اجتماعی انسانهاست، یعنی مهمترین مرکز ادراکات اشتراکی آدمی است و شاید به همین دلیل در توسعه‌ی انسانی جوامع نقش بسیار پر اهمیتی را داراست.

مفهوم دموکراسی در ریشه به معنای اصل کلی نظارت همگانی بر تصمیم‌گیریهای جمعی و داشتن حقی برابر در اعمال این نظارت است. بنابه تعریف فوق است که دو اصل اساسی دموکراسی یعنی آزادی و برابری تعریف می‌گردد. آزادی و برابری در مفهوم فلسفی آنها حاصلی از قیاس رابطه‌ها و نتیجه رفتاری ذهنیتهای انسانی است.

جهت توسعه ی دموکراسی تامین آزادیهای فردی و اجتماعی شهروندان و حفظ برابری آنها ضروری به نظر می رسد و این هر دو در فضاهای شهری تبلور می یابند. فضا که همان مجموعه ای روابط است، آزادی و برابری را در افراد جامعه تضمین می کند و فضای شهری به عنوان یک دیدارکده ی عمومی (Forum) تبلور این دو مفهوم در مقیاسی اجتماعی است.

برابری در حقوق شهروندی به واسطه ی تامین دقیق نیازهای فرد فرد شهروندان در فضاهای شهری، کثرت گرایی به واسطه ی وجود فضای شهری در آغوش گیرنده (Embracing)، تضمین آزادیهای فراگیر با توجه به پیش بینی فعالیتهای بنابینی چندگانه، بسط روحیه ی توافق بر اساس ایجاد امکان تنوع و ... همه و همه به عنوان تکنیکهایی برای نقش آفرینی فضاهای شهری در توسعه ی دموکراسی ملحوظند.

اما مهمترین و تاثیرگذارترین عنصر در این فرآیند دیالکتیک هویت فردی و رفتار اجتماعی است. در فضاهای شهری که نوعی هویت فضایی بر اساس وجود فضای زندگی یافته (Lived-space) حاصل می شود، فردیت با وجود حفظ شدن، جمع گرایی را در کنار می آورد، یعنی در معنای بنیان فکنی (Deconstruction) موضوع، به فردیت اجتماعی که این خود اساسی دموکراسی است. یعنی انباشتی از داشتن حق نظر و آزادی که فردیت را قوت می دهد و برابری و نظارت که بر پایه ی اصول جمع گرایی استوار است. در بیانی ساده تر دموکراسی یعنی ظاهر کردن جامعه از تلفیق فرد و جمع در حضور فضای شهری. یعنی تبدیل شهر به نقطه ای برای جدایی از درون و پیوستن به فضا و یافتن هویت فضایی.

از طرف دیگر هنرهای نمایشی همواره تاثیر بسزایی در بهبود کیفیت بصری و ایجاد دموکراسی در سطح جامعه و زندگی بشر داشته‌اند و معماری در کنار آن به مثابه ظرفی برای وقوع حضور داشته است و در طول تاریخ این ظرف به تدریج توانست به بهبود کیفیت اجرای نمایش کمک کند، به گونه ای که بسیاری از انواع هنرهای نمایشی بدون وجود معماری مناسب دیگر امکان وقوع نخواهند داشت .

از طرفی با توجه به نیاز انسان به حضور در فضاهای جمعی، ایجاد دموکراسی در عرصه زندگی اجتماعی و حضور هنر به مثابه مولد و خواستگاه این نیاز، وجود فضاهای که امکان ظهور هنر به خصوص هنر نمایشی در عرصه شهرهای امروز ضروری به نظر می رسد.

فن‌آوری نیز در قرن گذشته به این میدان پا گذاشت و در کنار معماری توانست افق‌های جدیدی را در برابر اجراکنندگان و مخاطبان نمایان کند که گستردگی این سه زمینه و تفاوت‌های میان آنها نیاز به سازمان‌هایی برای هماهنگی و وضع استانداردها و قوانین در بین معماران، متخصصان و هنرمندان را عیان کرد. از این رو طراحی براساس ایجاد تاملات اجتماعی در عرصه زندگی شهری و حضور هنر به عنوان خواستگاه ظهور این تاملات و دموکراسی در انواع ابعاد آن از طریق ایجاد کالبد معماری به همراه تکنیک‌های ساخت از موارد اصلی و مورد توجه این طرح می‌باشد.

آهنگ سریع گرد آمدن غریبه ها در شهر تهران و فقدان یک مکان عمومی که ساکنان شهر بتوانند مناسبات اجتماعی جدیدی را کشف کنند و شکل دهند، باعث شده که این شهر غریبه ها را همواره در وضعیتی نامتعادل قرار دهد. از سویی نیاز شهروندان به مکان های عمومی در شهر کاملاً بارز است و نبود چنین فضاهایی سبب شده تا مکانی برای تعامل اجتماعی ساکنین در این شهر وجود نداشته باشد. حتی مکان های عمومی موجود نیز، با توجه به شرایط و موقعیت شهری که در آن قرار گرفته اند، شاهد حضور قشرهای اجتماعی خاص هستند و به عبارتی می توان گفت که عملاً کیفیت فضای عمومی را ندارد. چرا که مهمترین ویژگی فضاهای عمومی در شهر آن است که بتوانند تمام اقشار اجتماعی را در خود پذیرا باشد.

در مقایسه با فضاهایی که در تهران معاصر برای برای تردد اتومبیل و تجمع ماشین ها (پارکینگ) و فضاهایی که برای فعالیت های تجاری اختصاص داده شده؛ فضاهای مرتبط با حضور، تجمع و گفتگو، یا وجود ندارد یا کاملاً ثانویه می باشد. فضاهای شهری امروز ما، صرفاً برای اتصال خانه، محل کار و خرید طراحی شده و محلی برای مکث در آن وجود ندارد. در بعضی موارد اندک، شهروندان خود وارد عرصه شده و به خلق فضایی برای گفتگو و تعامل پرداخته؛ فضاهایی که شاید بتوان از آن به عنوان فضاهای غیر رسمی یا خودجوش یاد کرد. شکل گیری انواع پاتوق های شهری (همچون میدان محسنی تهران) یا برخی رستوران ها نوع رویکردهای اینگونه شهروندان را به بحران فضاهای عمومی به نمایش می گذارد. مردم پاسخ به حس نیاز به روابط اجتماعی، گاه کارکردهای اختصاصی یک فضای شهری را تغییر می دهند و آن را به حوزه فضای عمومی نزدیک می کنند. مصداق این ادعا کوهستان های شمیران است که از یک فضایی با عملکرد ورزشی تبدیل به فضایی برای گفتگو و تعامل و ملاقات میان جوانان تبدیل شده است. حال این سؤال مطرح می شود که ویژگی فضای عمومی چیست و چه چیزی باعث می شود که یک مکان به عنوان فضایی عمومی تلقی شود و مورد استفاده و استقبال عموم شهروندان قرار گیرد؟ و یا به بیان دیگر برای حل مشکل فقدان یا کمبود عرصه های شهری در شهر تهران چه راه حل هایی وجود دارد؟

به طور کلی می توان گفت که اگر در یک عرصه عمومی بستر آن وجود داشته باشد اما سرچشمه های حیات مدنی در آن وجود نداشته باشد، زندگی در آن جریان پیدا نمی کند. از جمله مهمترین سرچشمه های حیات مدنی، آن چیزی است که تحت عنوان ساحت بخش فرهنگی می توان از آن نام برد، آن جایی که فعل فرهنگی و فعالیت فرهنگی اتفاق می افتد، مثل کتاب، سینما، تئاتر، موسیقی و ... تجربه نشان داده جاهایی که مکان عمومی هستند، فعالیتی در آن اتفاق می افتد و از جامعه شهری دعوت می شود که به آنجا مراجعه کنند و در آنجا مصرف و خلاقیت صورت می گیرد. یعنی در واقع، چرخه فعالیت های فرهنگی جریان پیدا می کند. بیشترین سهم را در رونق بخشی و احیای زندگی شهری در عرصه های عمومی دارند.

کلیات (طرح تحقیق)

در این رساله به معرفی و بررسی مرکز هنرهای نمایشی به عنوان یک پتانسیل برای ایجاد عرصه عمومی و یک مکان شهری می پردازیم . با توجه به تأثیر هنرهای نمایشی و ارتقاء کیفیت بصری و ایجاد دموکراسی در سطح جامعه، حضور مجموعه ای با این مشخصات به رونق نهاد های اجتماعی و در نتیجه آن فعالیت های اجتماعی منجر خواهد شد. در واقع می توان اذعان کرد مابین مرکز هنرهای نمایشی و فضای عمومی شهریک دیالکتیک وجود دراد که به رونق یکدیگر کمک می کند.

با توجه به پیوندی که هنرهای نمایشی با زندگی بشر دارد، مرکز هنر های نمایشی پتانسیل خوبی برای ایجاد فضای شهری تلقی می شود که می تواند در تقویت دموکراسی در جامعه و نهاد های آن مؤثر باشد.

بدین منظور در این پروژه به معرفی هنرهای نمایشی با دیدگاه نقش آن در پیش برد دموکراسی در جامعه صورت گرفته است.

ضرورت

ضرورت انجام این پروژه توجه به دو مورد زیر و ارائه راهکارهایی چه در زمینه نظری و چه در زمینه طراحی می باشد:

۱. بحران مکان عمومی در تهران و عدم وجود مکان شهری مطلوب: آنچه که از آن به عنوان بحران فضای عمومی نام برده می شود؛ به طور مستقیم به عدم حضور شهروندان در این گونه فضاها و پناه بردن آنها به خانه های خود بازمیگردد. نکته دیگر این که شهروندان در مواجهه با این بحران، خود وارد عرصه می شوند و به خلق و ایجاد فضایی برای گفتگو و تعامل می پردازند ؛ فضاهایی غیر رسمی که از آنها به عنوان فضاهای خودجوش یاد شد. روانه شدن مردم به رستوران ها نیز به نوعی بحران فضاهای عمومی را یاد آور می شود. عدم استقبال شهروندان از فضاهای عمومی تعریف شده کنونی، به همین جا ختم نی شود. مردم برای پاسخ به حس نیاز به روابط اجتماعی، گاه کارکرد های اختصاصی یک فضای شهری را تغییر می دهند و آن را به حوزه فضای عمومی نزدیک می کند.

۲. نقش هنرهای نمایشی در دموکراسی:

هنرهای نمایشی (خصوصاً تئاتر) از دیرباز در ایران شناخته شده و زیر ساخت های فنی، مادی و انسانی بسیاری را مصروف خود ساخته است. چنانچه به رغم فراز و نشیب های فرهنگی - ناشی از هر دوران - همواره با استقبال تماشاگران روبرو بوده است.

تلاقی هنر و اندیشه در فعالیت نمایشی؛ برای ارائه همواره به فضایی نیازمند بوده که در تلاقی حرکت و فعالیت انسانی قرار گرفته باشد. تنوع موضوعات و پیچیدگی وقایع، نگرش های نوین، مکانی برای بروز و تبادل نظر می طلبد. فضاهای نمایشی با ارائه این مضامین بر بستر علاقه انسان به زیبایی، حرکات موزون، دیالوگ ها و گفتگوهای تنظیم شده، تماشای تقلید حرکات و بازآفرینی وقایع از مکانهای موثر تحرکات اجتماعی می باشد و مرکز هنرهای نمایشی به لحاظ وسعت و امکانات، مکان مناسب چنین حرکاتی است .

برخی از این شرایط از این قرارند: محدودیت های بی دلیل در انتخاب موضوع ها و برخی ممیزی های تنگ نظرانه از ساخت تا نمایش ، گسترش شبکه های استفاده از ویدئو، DVD، CD، ماهواره و ... جایگزین نشدن سالن های مناسب، عدم تبلیغات رسانه ای و فراخواندن تماشاگران به این عرصه ، بحران دیرینه کمبود سالن های سینما و عدم بازسازی و احداث سالنهای جدید با کیفیت مطلوب، عدم شناخت از فضای جدید سالن های سینما در جهان به مثابه یک کالای اقتصادی و مکان گذران اوقات فراغت (پردیس ها یا دهکده های سینمایی چند سالنه با امکانات فراغتی و تفرجی بی شمار در فضای سبز پیرامون آنها) و ... به خصوص موارد اخیر از اهمیت شایانی در این بحران برخوردارند ، زیرا گسترش شبکه های ویدئویی و کابلی و دیجیتالی و ماهواره ای در همه کشورها- چه بسا بیش از ایران - بوده و از قضا به کاهش نسبی تعداد تماشاگران در دیگر کشورها- نسبت به گذشته خودشان - نیز منجر شده اما نه به بحرانی همپای کاهش چشمگیر تعداد تماشاگران در سینمای ایران. این شاید نخستین بار در تاریخ سینما باشد که سینمای کشوری با وجود داشتن زیرساخت های فنی ، مادی و انسانی علاقمند در بخش تولید ، توزیع و نمایش ، صرفاً به دلیل عدم استقبال تماشاگران از سالن های سینما در آستانه ورشکستگی و تعطیلی قرار گرفته است. بدون تردید ، چنان که گفته شد ، بخشی از این بحران مدلول سیاست ها و برنامه ریزی های نادرست ده سال اخیر در بخش تولید و توزیع است (که موضوع این مقال نیست و در جای خود باید بحران زدایی شود)، اما بخش دیگر (که موضوع این مقال است) قطعاً به ناتوانی ما در گسترش و احداث مراکز هنرهای نمایشی باز می گردد. تعداد اندک - و بسیار زیر استانداردهای جهانی - سالنهای تئاتر و هنرهای نمایشی در ایران ، توزیع نامناسب جغرافیایی و مکانی (متعلق به حداقل سی چهل سال پیش) و کیفیت نامطلوب اعم از سالنهای انتظار و نمایش ، صندلی ها ، تهویه مطبوع، تجهیزات نور و صدا، سرویس بهداشتی ، خدمات جنبی و ... تماماً از مهم ترین موارد گریزاندن تماشاگران از مراکز هنرهای نمایشی قلمداد می شوند.

محدوده رساله

در این رساله سعی شده است با بررسی خصوصیات و ویژگی های مکان های عمومی مطلوب در شهر به ارائه راهکارهایی برای خلق چنین مکانهایی برسیم . همچنین با بررسی تاریخچه هنرهای نمایشی جهان و ایران نیز بررسی سیر تحول سالنهای تئاتر و مراکز هنرهای نمایشی و بررسی نمونه های موفق ، به ارائه راهکارهایی برای حل مشکلات مذکور بپردازیم .

فرضیه و سؤالات کلیدی

این طرح علاوه بر رفع نیاز به بنایی شاخص در سطح شهر که فعالیت کامل یک مرکز هنرهای نمایشی را ساپورت کند، پاسخگوی نیاز یک شهروند به مکانی عمومی در جهت شکل گیری خاطرات جمعی می باشد که در کنار یک فعالیت فرهنگی، بتوانند کیفیت یک فضای شهری فعال را تجربه کنند. لذا سؤالات کلیدی را در پی دارد از آن جمله:

هنرهای نمایشی چیست؟

مجموعه های هنرهای نمایشی تهران چه ویژگی هایی (نقاط قوت و ضعف) دارند؟

مرکز هنرهای نمایشی دارای چه فضاهایی برای پاسخگوی به فعالیت

فضا و عرصه عمومی چیست؟

مجموعه هنرهای نمایشی چه ارتباطی با ایجاد فضای عمومی شهری دارد؟

روش تحقیق

الف) نوع اطلاعات مورد نیاز:

بررسی های محیطی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، علمی و کالبدی

الگوی برخورد با موضوع

ابعاد نظریه ای موضوع

ب) روش گردآوری اطلاعات:

روش های گردآوری اطلاعات مبتنی بر روش اسنادی (متنی، آماری، تصویری) با اتکا بر زمینه های

میدانی (مشاهده فضا، مصاحبه با افراد متخصص ذیربط و ...)

ج) روش به کارگیری و تجزیه تحلیل اطلاعات:

تدوین مبانی نظری

تدوین اهداف، اصول و معیارهای طراحی

تدوین الگوهای برنامه ریزی فضا

تدوین الگوی طراحی فضا

ارائه راه حل بر مبنای الگوی طراحی

ساختار رساله

ساختار اصلی در "کلیات" ذکر شده و "پنج فصل" قوام یافته است. به این ترتیب که چهار فصل اول پژوهشی است برای رسیدن به راهکارهایی برای طراحی مجموعه هنرهای نمایشی مطلوب و فصل پنجم ارائه طرح نهایی و بررسی مسائل فنی پروژه است.

فصل نخست؛ به بررسی مکان و فضا در طراحی معماری و بررسی سطوح حس مکان در فضاهای شهری می پردازد. هدف در این فصل باز کردن مفاهیمی چون فضا، مکان، فضای شهری، فضاهای عمومی شهری، حس مکان در فضاهای شهری و رابطه معماری با آن و نیز بررسی بحران امروزی در فضاهای شهری تهران است.

فصل دوم؛ به بررسی هنرهای نمایشی، شاخه ها و تاریخچه آن است. هدف از این فصل آشنایی با فعالیت صورت گرفته در مراکز هنرهای نمایشی و تغییرات آن در طول تاریخ است.

فصل سوم؛ به نقش هنرهای نمایشی در جامعه با بررسی ایفای نقش در تعاملات رو در رو اجتماعی، تاثیرات صحنه نمایش بر شهر، نقش آن در ایجاد فضاهای شهری، ارتباط غریبه ها و گسترش دموکراسی شهری پرداخته شده است.

فصل چهارم؛ به بررسی استاندارد ها و نیازها در طراحی مرکز هنرهای نمایشی و بررسی تغییرات ایجاد شده در طراحی این مجموعه ها در طول تاریخ پرداخته و نهایتاً با بررسی نمونه های موجود در ایران و نمونه های موفق جهانی، راهکارهایی را برای طراحی یک مجموعه هنرهای نمایشی مطلوب ارائه میدهد.

فصل پنجم؛ که فصل نهایی رساله است شامل سه بخش است:

۱. معرفی سایت پروژه، موقعیت آن در شهر تهران و علل انتخاب آن
۲. فضاهای مورد نیاز و برنامه فیزیکی پروژه
۳. معرفی طرح نهایی و ویژگی های فنی پروژه

فصل اول

مکان و فضا در طراحی معماری

۱-۱- مکان

۱-۱-۱- تعریف و واژه های مرتبط

واژه مکان^۱، به معنای نقطه ای خاص در سطح زمین تعریف شده است که محلی قابل شناسایی برای موقعیتی است که ارزشهای انسانی در آن، بستر شکل گیری و رشد یافته است.^۲ علاوه بر مفهوم جغرافیایی، واژه مکان به نحوه و قرارگیری افراد در جامعه در مکانهای خاص (بعد اجتماعی فضا) نیز اشاره دارد.^۳

مکان را، بخشی از فضا و دارای بار ارزشی و معنایی می دانند^۴ و همچنین در تعریفی دیگر آن را نتیجه برهمکنش سه مولفه رفتار انسانی، مفاهیم و ویژگیهای فیزیکی، تصور می کنند.^۵

واژه مکان چندی است که جایگاه ویژه ای در ادبیات مطالعات شهری جغرافیای شهری، منظر فرهنگی، معماری و حتی جامعه شناسی شهری و روانشناسی محیطی پیدا کرده است. اما مشابه بسیاری از واژه های دیگر چون منظر یا محیط، هنوز اجماع کاملی بر سر تعریف این واژه و خصوصیات آن که یک فضای شهری را به مکان مبدل می کنند وجود ندارد و هر یک از این حوزه ها از ظن خود یار این مفهوم شده اند. بر اساس مدل پانتر یک مکان شهری حاصل انطباق سه لایه مختلف فضای فیزیکی، فعالیتها و تصویر یا برداشت کاربران از فضا می باشد.^۶

این تعریف با سه گانه فضایی لفور^۷ یعنی فضای انگاشت شده برداشت شده و زیست شده نیز مطابقت دارد. به عبارتی این استفاده و از آن خودسازی^۸ کاربران (چه بواسطه استفاده ای که از فضا می کنند و چه بواسطه معنایی که به فضا الصاق^۹ می کنند) است که یک فضای شهری را به مکان تبدیل می کنند. حس مکان^{۱۰} واژه دیگری است که به اعتقاد هیدن^{۱۱} به اندازه مکان مبهم است که گاه از جایگاه نوعی مفهومی زیبایی شناسانه و گاه از منظر شخصیتی که یک مکان داراست تعریف شده است.

^۱ place

^۲ فرهنگ لغت جغرافیای آکسفورد (۱۹۹۷، ص ۳۲۷)

^۳ فرهنگ لغت انگلیسی ویستر (۱۹۸۹، ص ۱۰۹۹)

^۴ مدنی پور (۱۳۷۹، ص ۳۲)

^۵ افشار نادری (۱۳۷۸، ص ۴)

فضا و مکان در طراحی شهری، هادی محمودی نژاد^۶.

^۷ Lefebvre

^۸ appropriation

^۹ ascribe

^{۱۰} sense of place

تعلق به مکان^{۱۲} از دیگر واژه‌هایی است که همراه با حس مکان امروزه وارد ادبیات رشته‌های مختلف شده است. روانشناسان محیطی، تعلق به مکان را حاصل نوعی فرایند روانشناسانه می‌دانند که هم نوعی پاسخ بیولوژیک به محیط اطراف از طریق حواس پنجگانه را شامل می‌شود و هم نوعی تولید فرهنگی است که در ارتباط شخص با محیط فیزیکی و نیز روابطش با دیگر کاربران فضا و اعضای اجتماعات مختلف شکل می‌گیرد.

۱-۱-۲- خصوصیات مکان

مکان دارای خصیصه‌هایی است که فشرده‌ای از آن در زیر می‌آید:

۱. روح مکان

روح هر مکان در چشم‌انداز آن منعکس می‌شود. یعنی شرایط مکانی، قبل از هر چیز، ابتدا در چشم-انداز آن بازتاب می‌یابد و ارزشها، فعالیت‌ها و هدف‌های انسانی را به نمایش می‌گذارد.

۲. مکان و زمان

مشخصات مکانی در طول زمان تغییر می‌کند. این امر، حاصل تغییر و دگرگونی در نگرش‌ها، ارزش‌ها و هدف‌های انسانی می‌باشد.

۳. مکان و جامعه

ساختار هر جامعه، از عوامل مهم در ساخت مکانی می‌باشد. بدینسان که هر مکانی، نشان و نمادی از جامعه خود بشمار می‌آید.

۴. ریشه در مکان

انسان، ریشه خود را در مکان جستجو می‌کند و تعلق به مکانی پیدا می‌کند که در آن آزادی، نیازهای اساسی و امنیت او تأمین گردد. هیچ فردی مجزا و منفک از مکان خود نمی‌باشد.

۵. مفاهیم مختلف مکان

مکان می‌تواند به صورت‌های مختلف تعریف شود.

۶. غربت زدگی و مکان

وابستگی به مکان علائقی را در انسان بوجود می‌آورد و دوری از آن، دلتنگی، افسردگی و پاره‌ای از امراض را سبب می‌شود.

۷. یک واحد فضایی

مکان به یک واحد از فضا اطلاق می‌شود مثل یک شهر، یک استان، یک کشور. گاهی هم مکان به بخش خاصی از فضا که بوسیله انسان اشغال شده باشد گفته می‌شود نظیر مکان سکونتی، مکان گذران اوقات فراغت. هر مکان شرایط منحصر به فردی دارد.

^{۱۱} Hayden

^{۱۲} place attachment